

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSC.03/10.12.2019.I.16.01 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UDK:336.2 (575.1)

MAXMADUSTOV JALOL MAXMADUSTOVICH

**JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLARNI UNDIRISH
MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.07 – “Moliya, pul muomalasi va kredit”

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish
uchun tayyorlangan
DISSERTATSIYA**

**Ilmiy rahbar:
i.f.d., (DSc) prof. Eshov Mansur Po'latovich**

Toshkent -2022-yil

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLARNI JORIY ETISHNING NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI.....	12
1.1-§ O‘zbekiston soliq tizimida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni joriy etilishining huquqiy va nazariy asoslari.....	12
1.2-§ Soliqqa tortish tizimida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni joriy etilishining bosqichlari.....	30
1.3-§ Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirishda xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari.....	47
Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....	57
II BOB. SOLIQ MA‘MURCHILIGIDA JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLARNI UNDIRISHNI AMALDAGI HOLATI TAHLILI.....	59
2.1-§ O‘zbekiston soliq tizimida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmining amaldagi holati tahlili.....	59
2.2-§ Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar bo‘yicha soliq imtiyozlarning amaldagi holati tahlili.....	79
2.3-§ Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiyalash asosida soliqlarni hisoblash va undirishning amaldagi holati tahlili.....	93
Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....	105
III JISMONIY SHAXSLARNING SOLIQLARINI UNDIRISHDA BOB. MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	107
3.1-§ O‘zbekistonda jismoniy shaxslarning soliqlarini undirishda mavjud muammolar.....	107
3.2-§ Soliq ma‘murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo‘llari.....	124
Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....	133
XULOSA.....	135
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	139
ILOVALAR.....	

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Hozirgi kunda jahon mamlakatlarida byudjet-soliq siyosatini samarali amalga oshirish hamda iqtisodiy subyektlarni soliq dastaklari orqali ragʻbatlantirishda jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning turli shakllari, jumladan, (savdo soligʻi), daromad soligʻi, meros va mulk soligʻi, aksiz soligʻi va boshqalardan keng foydalanib kelinmoqda. Bundan tashqari, soliq stavkalari va qoidalari mamlakatlar oʻrtasida, hattoki ayrim holatlarda bir mamlakatning turli qismlarida katta farq qiladi. Masalan, “AQSHning aksariyat shtatlarida daromad soligʻining baʼzi shakllari undiriladi, ammo har bir shtatning daromad soligʻi stavkasi 1 foizdan 13,3 foizgacha tebranishi mumkin. Bundan tashqari, 7 ta shtat (Alyaska, Florida, Nevada, Janubiy Dakota, Texas, Vashington va Vayoming)da umuman davlat daromad soligʻi undirilmaydi va yana 2 ta shtat (Nyu-Xempshir va Tennessi)da foizlar va dividend daromadlari soliqqa tortilmaydi”¹. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish byudjet-soliq siyosatining asosiy masalalaridan biri sifatida oʻz ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Jahonda jismoniy shaxslardan olinadigan soliq maʼmurchiligini takomillashtirish borasida qator ilmiy yoʻnalishlarda tadqiqotlar olib borilmoqda. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish manbalarini aniqlash, soliq maʼmurchiligini takomillashtirish, soliqqa tortishning xalqaro standartlarini qoʻllash, mazkur jarayonlar monitoringini yuritish, avtomatlashtirish, dasturlash va raqamlashtirish orqali hisob va nazorat samaradorligini oshirish, soliqqa tortishning zamonaviy usullarini joriy etish, daromadlar deklaratsiyasini tashkil etish, soliq orqali tartibga solish vosita va usullari, jismoniy shaxslarning pul daromadlari koʻrsatkichlarini tahlil qilish va baholash uslubiyotini takomillashtirish bu boradagi muhim tadqiqot yoʻnalishlaridan hisoblanadi.

Oʻzbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichida davlatning iqtisodiy faoliyatini faollashtirish hamda barqaror soliq tizimini tarkib toptirishda

¹ <https://www.irs.gov/government-entities/federal-state-local-governments>

uning ajralmas elementi sifatida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. "... Davlat soliq xizmati organlarini soliq to'lovchilarning biznes-hamkori va maslahatchisi sifatidagi yangi imidjini yaratish orqali xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan idoraga aylantirish, har bir xodim tomonidan soliq ma'murchiligini soddalashtirish, soliq idoralarining nazorat funksiyalarini takomillashtirish yuzasidan jiddiy choralarni amalga oshirish"² vazifalari belgilab berildi. Mazkur vazifalarning samarali amalga oshirilishi jismoniy shaxslardan olinadigan soliq solishni tartibga soluvchi mexanizm, usul va vositalarining tizimli xususiyatlarini o'rganish, jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning turli jihatlarini batafsil baholash, vujudga kelayotgan munosabatlarni rivojlantirish tendentsiyalarini nazariy va amaliy jihatdan umumlashtirish borasida ilmiy tadqiqotlarni talab etadi.

Dissertatsiya tadqiqoti O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi, 2022-yil 28-iyundagi PF-162-son "Soliq ma'muriyatchiligini isloh qilish davrida biznes uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2022-yil 13-iyuldagi PF-168-son "Kontsert-tomosha faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslardan davlat bojini undirish hamda ularni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi, 2020-yil 9-sentyabrdagi PF-218-son "Ta'sirchan soliq mexanizmini qo'llash natijasida hosil bo'lgan soliq qarzini hisobdan chiqarish to'g'risida"gi farmonlari hamda mazkur sohaga oid boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishi-ning ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur tadqiqot respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy hamda madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish" ustuvor yo'nalishi doirasida bajarilgan.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 июндаги "Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ПҚ-3802-сон қарор